

דיבורים ושתיקות בפרשת וירא / פרופ' אהוד זמורה

בקורס על משא ומתן ופתרון סכסוכים בו השתתפתי בלימודי מנהל באוניברסיטה הבאתי כדוגמה לאדם בעל כושר ויכוח ומשא ומתן את אברהם אבינו כפי שהוא מתואר בסיפור המלאכים:

בתחילת פרשת וירא, לאחר שהמלאכים הבאים לביתו ומבשרים לו על הריונה הקרוב של שרה, הם ממשיכים בדרכם לסדום. אלוהים אינו יכול להסתיר מאברהם את מטרת שליחותם של המלאכים בסדום ("וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה?"). הוא מגלה לאברהם שבכוונתו להשמיד את העיר על יושביה החוטאים. והתורה מספרת: "ויגש אברהם ויאמר: האף תספה צדיק עם רשע. "ומכאן הוא מתחיל בטיעון עקשני כנגד החלטתו של האלוהים להשמיד את אנשי סדום. במשא ומתן עם האלוהים הוא הולך ומוריד את מספר האנשים הצדיקים אשר אם ימצאו בסדום ימנעו את השמדתה. הוא מתחיל בבקשה למנוע את השמדת העיר אם ימצאו רק חמישים אנשים צדיקים בה, והאלוהים נענה לו. הוא מעז ויורד במספר בהדרגה עד שאלוהים מסכים אף להציל את העיר מהרס אם ימצאו בה עשרה צדיקים בלבד.

במעמד סדום מדבר אברהם ומתווכח על ערכים אנושיים נשגבים ביותר: על הרחמים והחסד, על אחריות קולקטיבית וענישה ועל זכויות הצדיק לעומת הרשע. על כל אלה אין הוא חוסך במילים.

בסוף פרשת וירא מתואר סיפור עקדת יצחק.

דרישתו של האלוהים לאברהם נראית לכאורה סותרת את האמור בפרקים הקודמים - בתיאור המהלך הארוך של קבלת האמונה באל היחיד על ידי אברהם - האמונה המונותאיסטית. ראשיתו של התהליך בהיענותו של אברהם לציווי "לך לך מארצך" ושיאו בסיפור העקדה בו צריך אברהם להוכיח את אמונתו במבחן הקשה ביותר של הקרבת בנו. בברית בין הבתרים חוזרת ההבטחה של האלוהים לאברהם שזרעו ירבה ככוכבי השמים לרוב. בהולדת יצחק תלוי קיום אבטחה זו ("כי ביצחק יקרא לך זרע"). והנה, אומר לו ה' בפתיחת פרשת עקידת יצחק: קח נא את בנך, את יחידך, אשר אהבת, את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר לך". וזהו הרי צו הסותר את עצמו.

על האמונה באלוהים מבחינת אלוהותו, שהיא מעבר לכל הקטגוריות האנושיות אי אפשר להתווכח כלל.

ואמנם בפרק זה על פרשת עקדת יצחק, המבטאת את הדרגה הגבוה ביותר של האמונה אין אנו מוצאים כלל ויכוח או משא ומתן או הרהור שכנגד. יש בפרק הרבה מעשים אך לא דיבורים. ישנה שתיקה גדולה וכבדה אך רבת משמעויות.

לאחר שקבל אברהם את ההוראה להעלות את יצחק כקורבן לאלוהים מתאר הכתוב את ההכנות המעשיות לכך:

-אברהם כורת ומעמיס עצים לאש העולה על חמור.

-הוא לוקח אתו שנים מנעריו וחמור נוסף לשאת את הציוד למסע בן שלושה ימים עד להר המוריה.

-הוא מכין ולוקח אתו מאכלת אתה הוא אמור לשחוט את הקורבן ואת האש איתה הוא עומד לשרוף את הקורבן על המזבח.

-הוא יוצא לדרך אולם אינו אומר דבר על כוונתו האמיתית לשרה אשתו ואימו של יצחק.

-הוא אינו רומז דבר ליצחק האמור להיות הקורבן.

יצחק על פי המסורת הוא בן 37 שנים באותו זמן. לכל הדעות הוא אדם בר דעת העומד על דעתו. אולם, נראה שיצחק אינו שואל שאלות ומציית לפקודת אביו.

יתכן שבתחילת המסע אינו יודע את הכוונה האמיתית שלו.

ביום האחרון, לפני העליה להר המוריה נפרד אברהם משני עבדיו ומשאיר אותם לחכות לרגלי ההר בעוד הוא עומס את עצי העולה על שכמו של יצחק, ובעצמו לוקח את המאכלת ואת האש ומתחיל לעלות בהר. בשלב זה עולה החשד אצל יצחק והוא שואל את אביו: "והיכן הקורבן?" ואביו עונה לו באופן סתמי "אלוהים יראה לו השה לעולה". מכאן ברור ליצחק מה הולך לקרות אך הוא ממשיך ללוות את אביו ואינו מתקומם או בורח.

הבה נקרא את הקטע המתאר את האירוע ואת הדיבורים שהיו בו:

ויאמר יצחק אל אברהם אביו. (שתיקה. יצחק אינו מוצא מילים לבטא בהן את חששותיו, ולאחר זמן הוא מתעשת)
ויאמר "אבי."
ויאמר (אברהם) "הנני בני."
ויאמר (יצחק) "הנה האש והעצים ואיה השה לעולה."
ויאמר אברהם "אלוהים יראה לו השה לעולה בני."
(שתיקה)
וילכו שניהם יחדו..... (והשתיקה נמשכת)

חמש פעמים חוזרת המלה ויאמר, ובין פעמים אלה ישנן שתיקות ארוכות. כל אחד משניהם אומר בסה"כ שבע מילים.

המילה אבי ו - אביו ו - בני חוזרות שוב ושוב ומבטאות קרבה אינטימית, חיבה, נאמנות ואמונה אין קץ ביחסים שבין האב ובנו. אין שום ביטוי לכעס או רוגז, להתנגדות או למרידה.

על מה חשב כל אחד מהם באותו זמן של שתיקה איננו יודעים אולם אנו יכולים לשער:
(אברהם ויצחק) על שרה אשר נשארה בבית, מחכה לשובם ואינה יודעת את שהולך לקרות?
(אברהם) על בגידתו של הבעל באשתו?
(יצחק) על בגידתו של אביו באימו?
(אברהם) על מחיר האמונה?
(אברהם) על הנס שאולי בכל זאת עוד יקרה ויציל את המצב?

כוחה של השתיקה עולה לעיתים על כוחו של הדיבור. והמשמעויות של השתיקה אף כי אינן מפורשות, הן בוטות לעיתים ממילים שכן נאמרות.

"עת לחשות ועת לדבר" אמר קוהלת.
ושלמה אבן גבירול כתב "כשאני מדבר דבר, הוא מושל בי, וכשאני מדבר – אני מושל בו."
והזמר אביב גפן שר " השתיקה שלי זו הצרחה הכי גדולה שבי."

שבת שלום